

УДК 37.032:81'243

Мироненко Т.П., Миколаївський державний університет

Мироненко Тетяна Платонівна – завідувач кафедри іноземної філології МДУ. Коло наукових інтересів – виховання громадянськості студентів на заняттях з іноземної мови.

Використання соціокультурного підходу застосуванням автентичного матеріалу формуванні громадянськості студентів факультетів іноземної філології

3
при

Стаття присвячена проблемі формування громадянської зрілості в майбутніх вчителів засобами іноземної мови на факультетах іноземної філології, на заняттях з країнознавства та літератури з використанням соціокультурного підходу та автентичних матеріалів.

The article is devoted to the problem of teaching Civic Maturity to future teachers of foreign philology departments through foreign languages at the lessons of Country Study and Literature with the use of socio-cultural approach and authentic materials.

Процес ствердження суверенної, демократичної, правової, соціально орієнтованої держави органічно пов'язаний із становленням громадянського суспільства в Україні. Громадянсько зрілий вчитель буде спроможним сформувати особистість, в якій би поєднувалися “високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, самоактивність, творчі начала, почуття обов'язку й відповідальності перед суспільством, Батьківщиною” [1].

Проблема формування громадянської зрілості знайшла своє відображення в низці праць вітчизняних вчених А.С. Макаренка, О.П. Пе-соцької, В.К. Сеніної, В.О. Сухомлинського, О.В. Сухомлинської, Р.І. Хмелюк, К.І. Чорної та зарубіжних – А. Адлера, А.К. Вейнберга,

Р.Г. Вудса, Г. Кершенштейнера та Ч. Пат-терсона.

Водночас у процесі вивчення літературних джерел нами не було виявлено спеціальних досліджень з проблеми формування громадянської зрілості в майбутніх вчителів іноземної мови на сучасному етапі.

Іноземна мова, як усяка мовна система, є суспільно-історичним продуктом, у якому знаходить висвітлення історія народу, його культура, система соціальних відносин, звичаїв і традицій.

Мова існує, живе і розвивається в суспільній свідомості під впливом історичних і соціальних змін, що і дозволяє їй виступати засобом виховання.

За визначенням В. Гумбольдта, мова – це душа нації, у ній відбитий весь її “національний характер”. Як

соціально-історичний продукт мова тим самим здійснює зв'язок між різними поколіннями, для яких ця мова є рідною.

При використанні соціокультурного підходу для формування громадянської зрілості студентів вищезазначене визначення поняття “іноземна мова” вказує на можливість здійснювати процес виховання на факультеті іноземної філології через такі предмети, як країнознавство та історія літератури країни, мова якої вивчається.

Ми поділяємо думку С.Ю. Ніколаєвої, яка відзначає, що одним із компонентів змісту навчання виступає соціокультурна компетенція, яка складається з країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенції [2, с. 43]. Таким чином, застосування соціокультурного підходу з використанням автентичних матеріалів сприяє формуванню у студентів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, з широким використанням зіставлення і порівняння національно-культурних традицій України, що складає основу формування громадянської зрілості студентів факультетів іноземної філології.

Розглядаючи соціокультурний підхід як умову виховання громадянської зрілості студентів, насамперед слід відзначити його пізнавальне значення. Під час нашого експерименту студенти мали можливість познайомитися з країною, традиціями, реаліями життя, що дозволило розширити їх загальний світогляд.

Таким чином, використання соціокультурного підходу з застосуванням автентичного матеріалу сприяло реалізації даної педагогічної умови на заняттях з країнознавства та літератури.

Ми спостерігали, що вивчення цих дисциплін сприяло залученню студентів до культурних, історичних цінностей, будучи, таким чином, засобом соціальної взаємодії, і як результат – явилось умовою формування соціально розвинутої особистості.

У ході дослідно-експериментальної роботи наші спостереження визначили, що соціокультурний підхід найбільш ефективний на старших курсах:

- студенти вже володіють значним лексичним запасом і мають міцні знання з граматики іноземної мови, що сприяє повному розумінню текстового матеріалу (на конкретних історичних подіях або художніх образах);
- студенти виявляють велику зацікавленість до життя в закордонних країнах, зокрема у країні, мову якої вони вивчають;
- студенти здатні аналізувати і порівнювати реалії своєї країни й інших країн.

Соціокультурний підхід із застосуванням автентичних матеріалів дозволив нам у процесі виховання засобами іноземної мови визначити шляхи і методи формування громадянської зрілості: вивчення національної символіки, національних традицій, обрядів, звичаїв, що формувало любов і гордість до своєї Батьківщини. Слід зазначити, що в даному випадку використовувався принцип зіставлення інформації про рідну країну з інформацією країни, мова якої вивчається. Таким чином, вищезазначені якості формувалися не на абстрактних прикладах, а на історичних подіях, діяльності відомих особистостей, вітчизняної і закордонної історії, на художніх образах, проблемних статтях у публіцистичній літературі в процесі навчання.

Наприклад, ми пропонували студентам третього курсу при вивченні теми “Державний і політичний устрій Великобританії” паралельно вивчати “Державний і політичний устрій України” із застосуванням

розповсюдженого в останні роки прийому колажування, або асоціативного нарощування лексико-семантичного тла ключового поняття – реалій, відсутніх у рідній культурі студентів. Ключовим поняттям, або ядром, у нашому випадку були Великобританія й Україна, політичне життя яких визначають:

- Конституція, атрибути державності – прапор, герб, гімн та історія їх створення;
- провідні партії країни;
- монархія – роль королеви в державі;
- президент – його роль у державі;
- уряд – прем'єр-міністр, центральні та місцеві органи влади;
- парламент, його законодавча роль, палата Лордів, палата Громад, Верховна Рада в Україні;
- вибори, їх організація і проведення, політична активність громадян, виборче право.

При цьому виховна задача полягала в наступному:

- розкрити дію законів загальнолюдського розвитку держави, що сприяє розумінню процесу розвитку рідної країни в конкретних історичних умовах;
- навчити студентів правильно оцінювати дійсність, історичні факти, ідеологічну спрямованість подій, явищ, які відбуваються в Україні і Великобританії, а також розвинути вміння правильно їх оцінювати;
- сприяти формуванню ідейної свідомості, високої моральності, почуття патріотизму й інтернаціоналізму, відповідальності за себе і свою країну;
- сформувати педагогічну спрямованість особистості студентів, розвинути вміння аналізувати, порівнювати, робити висновки;
- виховати вміння застосовувати свої знання під час педагогічної практики, подальшої роботи в школі, відбирати у виховних цілях і правильно інтерпретувати матеріал про рідну країну і країну, мова якої вивчається.

Після вивчення вищевказаної теми під час бесід та занять зі студентами з інших предметів, під час обговорення різних газетних статей, публіцистичної літератури в студентів спостерігався ріст рівня громадянської зрілості, який виражався в умінні відстоювати свою думку про життя рідної країни, атрибути державності України, праві і необхідності брати участь у виборах, повазі законів і норм поведінки, небайдужості до долі громадян України, відношенні до праці, гордості за свою країну і народ.

Коллективна робота в процесі обговорення веде до діалогізації спілкування, що є важливою умовою співробітництва, спільної творчої діяльності. Такий стиль властивий В.А. Сухом-линському, і на цій основі ми намагалися формувати свою систему відносин зі студентами, що сприяло розвитку гуманістичних рис особистості, прояву творчих здібностей, розвивало ініціативу.

Робота з навчальними текстами носила колективний характер, тому що всі студенти мали можливість висловити свою думку, поставити запитання і погодитися або спростувати отриману відповідь, тобто взяти участь у дискусії. Ми спостерігали, що при спільній роботі в студентів підвищувався інтерес до предмета і мотивація до його оволодіння.

У процесі аналізу своєї роботи студенти приходили до думки про пряму залежність їхнього успіху від своїх особистісних якостей – ерудиції, умілості, активності, характеру, з'являлася усвідомлена необхідність свого подальшого розвитку, удосконалення.

Таким чином, потреба в удосконаленні професійної діяльності з активною громадянською позицією стала для

студентів побудником активності, зокрема самовиховній активності, її мотивом.

Наприклад, при вивченні історичних особливостей розвитку Великобританії і США в студентів виявлявся інтерес до історії країни, рідного краю, почуття патріотизму й особистої відповідальності за свою Батьківщину, почуття причетності до сучасного життя, відповідальності перед майбутнім поколінням.

Під час вивчення тем, присвячених географічному положенню Великобританії і США, їхній території, природним умовам, студентам пропонувалося розповісти про природу, екологічну ситуацію своєї рідної країни, що виховувало дбайливе відношення до природних ресурсів, сприяло вихованню переконання в необхідності збереження рідної природи. Таке відношення до природи, у свою чергу, дозволило сформуванню суспільної активності, рівень самосвідомості, переконання, культуру, звички, почуття відповідальності за екологічний стан країни.

Вивчення в експериментальній групі теми “Освіта”, що включала систему знань про середню і вищу освіту, традиції і нові тенденції в організації і змісті навчання, стані науки у Великобританії, США й Україні, допомагало студентам подивитися на себе як на представників світового співтовариства, оцінити свої знання, визначити своє майбутнє і поставити перед собою мету і задачі, що у майбутньому допоможуть їм реалізуватися як особистостям з високим рівнем самосвідомості; у них виявлялося бажання отримати академічні знання не тільки зі своєї спеціальності, але і з непрофільюючих предметів. Відзначимо, що на виховання вищевказаних компонентів громадянської зрілості впливали наступні фактори: психологічний фактор розвитку особистості; усвідомлення необхідності удосконалення; рівень розвитку культури студента; колектив викладачів; рівень розвитку суспільства.

Ми спостерігали, що при організації обговорення, після вивчення теми “Освіта”, студенти особливо активно брали участь у бесідах, дискусіях, тому що вони розуміли, що їхня задача після закінчення університету пов’язана з вихованням майбутнього покоління. Студенти відзначали недоліки, які ще властиві сучасній школі і системі освіти: деякі застарілі підручники, їхня невідповідність цілям і задачам сучасної освіти, відірваність від життя деяких текстів інформаційного характеру, велика завантаженість школярів у деяких школах, формальний підхід до виховних заходів.

У цілому проведені опитування, бесіди зі студентами дозволили виявити рівень професійного росту, розбудили їхній інтерес до глибшого пізнання реальності країни, мова якої вивчалась. Разом з тим дослідження довело, що загальний рівень інформованості студентів першого і другого курсів недостатньо високий. Ми дійшли висновку, що відсутність достатньої кількості автентичних джерел приводить до того, що іноді переконання студентів формуються на основі застарілих суджень і канонічних текстів, і їхні висловлення є не стільки результатом міркувань, скільки результатом непоінформованості і відсутності звички самостійно мислити.

Як ми уже відзначали, процесів формування громадянськості через соціокультурний підхід у великій

мірі сприяв і такий предмет, як література країни, мова якої вивчається.

Вчені В.А. Кан-Калик, В.И. Хазан вважають, що при роботі з літературним твором потрібно виходити з художньо-дослідницьких задач, які органічно взаємодіють з художньо-конструктивними: “перетворення літературного матеріалу в матеріал навчальний, виховний, його своєрідна “педагогічна трансформація” припускає включення викладача в конструктивну діяльність: розробку конкретного змісту навчання і відповідної методики передачі знань” [3, с. 77].

При виконанні художньо-конструктивних задач перед викладачем поставало конкретне питання про добір і розташування літературного матеріалу, якому необхідно було додати доцільну педагогічну форму. У цьому випадку враховувався не стільки художній смак, скільки педагогічні уміння і здібності, за допомогою яких здійснювався процес виховання.

Пошук відповідностей між змістом літературного матеріалу і формою його педагогічного втілення дозволив розкрити життєвий шлях письменників, особливості їх образного мислення, життєвої позиції.

Л.С. Виготський писав, що твір мистецтва – це “система подразників, свідомо і навмисно організованих з таким розрахунком, щоб викликати естетичну реакцію” [4, с. 257].

Як бачимо, завдання викладача полягає в тому, щоб направити цю реакцію на виховання громадянськості.

Бесіди зі студентами довели, що вони дуже мало читають художніх творів письменників не тільки країн, мову яких вони вивчають, але й вітчизняних.

У цьому випадку слід відзначити, що згідно з даними американських дослідників, культурний фонд середнього американця складається не тільки зі знань своєї національної культури, але і культурної спадщини інших народів, до якої людина залучається через мову і завдяки мові. Тому таке велике місце у процесі виховання засобами іноземної мови у США приділяється художній літературі, афоризмам, крилатим висловам, що збагачують мову, персонажам, що ввійшли в образний світ носіїв мови.

Відштовхуючись від обов’язкового мінімуму культурної грамотності середнього американця, у процесі навчання мови як іноземної, вихідним положенням є те, що при оволодінні студентами культурною грамотністю середнього американця, властивою носіям мови, дозволить їм легше знаходити з ними загальну мову, полегшить доступ до скарбів національної і світової культури. Керуючись цими положеннями, ми виховували в студентів почуття інтернаціоналізму, любові до миру, планетарне мислення.

Продуктивним при вивченні літератури був розгляд художнього тексту в плані його ідейно-художнього виховання, розвитку естетичного смаку, підвищення професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Отже, знання про літературу досліджуваної мови історичного і літературного характеру явилися необхідними, але допоміжними компонентами предмета: головне, у чому полягала цінність літератури для успішного формування громадянської зрілості, – це здійснення виховного процесу на художніх образах і

фактах життя письменників. У процесі читання літератури відбувалося сприйняття, осмислення, оцінювання мистецтва слова.

У ході дослідження під час бесід ми визначили, що багато студентів помилково вважають, що бібліографічні дані письменника, його ідейна, громадянська позиція не обов'язкові при вивченні літератури. Але в процесі роботи, під час обговорення й аналізу різних добутоків, їхніх героїв, студенти стикалися з труднощами через відсутність бібліографічного матеріалу про письменника. Але після того, як викладач допомагав студентам розібратися в історико-літературному контексті, докладно представляв біографію письменника, його життєву позицію, у студентів підвищувався інтерес до добутку і бажання проаналізувати його, визначити авторську точку зору на життя, суспільство, розібратися в художніх персонажах, їхніх особистісних якостях.

Дуже показовим для підтвердження цього висловлення в дослідженні був приклад, коли студентам було запропоновано визначити, які письменники зверталися у своїй творчості до проблеми вибору в житті. Виявилось, що до цієї теми студенти виявили великий інтерес, і це спонукало їх активно працювати під час занять, приводити приклади з літератури, де цій темі приділяється увага. Наприклад, монолог Гамлета "Бути чи не бути", вірші Роберта Фроста й інші добутки як англомовних, так і українських письменників і поетів, а саме – Лесі Українки, Т. Шевченка, І. Франка, наводилися студентами як приклади. Цей вид роботи сприяв формуванню активної життєвої позиції, спонукав студентів ставити перед собою мету і домагатися її здійснення із залученням рідної культури й культурної спадщини мови, що вивчалася.

Ми керувалися тим, що головна мета при формуванні громадянської зрілості через літературу полягає в тому, щоб допомогти студентам усвідомити себе частиною суспільства і зрозуміти, що їхня значущість і цінність визначається внеском у загальну справу, тобто соціальною діяльністю, активністю особистості, що включає трудову, політичну, моральну зрілість і суспільну діяльність.

В експериментальній групі процес формування громадянської зрілої особистості засобами художньої літератури сприяв формуванню світогляду, гордості за свою Батьківщину, вибору ідеалів, соціальної орієнтації, засвоєнню студентами цінностей, переконань, норм поведінки.

Формуванню громадянської зрілості студентів сприяла ідея саморозвитку особистості, чому допомагало вивчення літератури. На даний процес впливали образи, створені в літературі, думки героїв у творах, громадянська позиція письменника.

Ефективність виховання громадянськості в студентів засобами літератури підвищувалася при наступних умовах:

- мотивуванні читання визначеної літератури, яка має виховне значення;
- використанні таких видів роботи, які дозволяли проводити порівняння, зіставлення, а також приводити докази і робити узагальнення;
- актуалізації провідної ідеї за допомогою розкриття її суспільного і соціального значення на сучасному етапі;
- підведенні студентів за допомогою спеціальних завдань до висловлення своєї особистої думки і відношення до вчинків героїв з погляду прояву їхньої громадянської позиції.

На заняттях з літератури, де художній твір розглядався як морально-естетичне джерело, формування громадянських якостей особистості здійснювалося шляхом впливу художнього слова, у першу чергу на почуття

студентів. Емоційний стан співпереживання, співчуття, співчуття персонажам і їхнім переживанням забезпечувало формування поглядів студентів, їхніх ідей, моральних принципів поведіння, перетворюючи їх в особистісно значущі, спонукаючи до самоствердження і самореалізації в житті. Студенти виступали як активні суб'єкти.

Реалізуючи педагогічні умови дослідження при формуванні громадянської зрілості студентів через соціокультурний підхід, ми використовували методи пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; проблемний виклад; частково-пошуковий (евристичний); дослідницький.

Таким чином, соціокультурний підхід сприяє активізації виховного процесу, спрямованого на формування громадянської зрілості в майбутніх учителів. При його використанні студенти здобували знання, які сприяли визначенню пріоритетів, пізнанню самих себе, визначенню свого місця в суспільстві, осмисленню й усвідомленню свого "Я", себе як громадянина своєї Батьківщини.

Як з'ясувалося, навчальний матеріал з англійської мови об'єктивно містить у собі важливий змістовий ідейно-виховний потенціал. Таким чином, ефективність процесу формування громадянської зрілості студентів засобами іноземної мови вимагає відновлення і створення нових навчальних програм і підручників, спрямованих на виховання сучасного громадянина.

Література

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. – Освіта України. – № 32. – 9 серпня. – 2000. – С. 6.
2. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколасвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
3. Кан-Калик В.А., Хазан В.И. Психолого-педагогические основы преподавания литературы в школе: Учебн. пособие для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1988. – 255 с.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.

Стаття надійшла до редколегії 29.10.2002 р.